

УДК 821.411.16Шолом-Алейхем:336.7”18”

DOI 10.12958/2227-2844-2019-8(331)-4-14

О. А. Алтухов – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (м. Старобільськ)

E-mail: alex.an.altukhov@gmail.com

ORSID <https://orcid.org/0000-0001-7592-9488>

РОЗВИТОК БІРЖОВОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКА ШОЛОМА-АЛЕЙХЕМА

Однією з головних тенденцій розвитку сучасної української історіографії є збільшення наукового інтересу до проблем, пов'язаних із економічною історією України. Увага вітчизняних науковців сконцентрована переважно на тих періодах, коли оформлювалася господарча специфіка українських регіонів, яка існує й зараз. У цьому контексті дуже важливим є часовий проміжок з середини XIX – початку XX ст., коли у Наддніпрянській Україні відбувалися епохальні економічні зрушення, наслідки яких відчутні й сьогодні.

Одночасно з формуванням нових видів господарювання в Україні оформлюються і структурні елементи капіталістичного ринку, зокрема біржова торгівля, яка була тісно пов'язана з провідними галузями тодішньої української економіки.

У зв'язку з цим важливим є докладний науковий аналіз джерел з історії розвитку біржової справи в Наддніпрянській Україні в досліджуваний період.

Зокрема, розглядаючи джерела особового походження з історії розвитку біржової справи України у другій половині XIX – на початку XX ст., необхідно згадати літературні праці, у яких висвітлено цей аспект. Деякі з тодішніх письменників і публіцистів намагалися поєднувати літературну творчість із участю в біржових спекуляціях. Остання сфера діяльності давала досвід і натхнення для нових оповідань і романів, у яких творчо аналізувалася робота на біржі.

Проте серед літературних творів, у яких розглядаються різні аспекти діяльності українських біржових установ, найбільш корисними виявилися новели та оповідання видатного українського письменника єврейського походження Шолом-Алейхема (1859–1916), певні періоди життя якого були присвячені біржовим спекуляціям. Зокрема, у 1887 р. письменник переїхав до Києва, де почав брати участь у спекуляціях на місцевій біржі, граючи на акціях та цінних паперах. У цей період він заводив знайомства із багатьма маклерами та біржовими радниками.

Користуючись їхніми порадами, Шолом-Алейхем швидко збанкрутував, що змусило його у 1890 р. відмовитися від біржової діяльності та на деякий час виїхати з Києва. Тільки у 1893 р.

письменнику вдалося розрахуватися за всіма борговими зобов'язаннями і знову повернутися до гри з акціями. На цей раз він поведився дуже обережно та не довіряв біржовим шарлатанам, яких, за його словами, було дуже багато (Кур, 2014).

У 1909 р. Шолом-Алейхем опублікував книгу „Менахем-Мендл”, у якій проаналізував свій досвід біржової роботи. Книга побудована у формі листів до дружини головного героя книги, простака та біржового початківця Менахема-Мендла.

Як відзначають дослідники творчості письменника, Менахем-Мендл – реальна особистість, з якою Шолом-Алейхем познайомився на початку своєї комерційної кар'єри на Одеській біржі. Товариші пройшли всі етапи становлення біржового маклера, разом працювали в біржових установах Одеси, Києва, Варшави та Санкт-Петербурга. Проте біржова діяльність не принесла простому та довірливому Менахем-Мендлу успіху та багатства. Врешті-решт він був змушений переїхати до США (Кур, 2014).

Перший розділ книги „Лондон” присвячено опису перших кроків новачка в біржовій торгівлі в Одесі, яка вважається йому величезним торговельним центром. „Уяви собі, варто мені вийти з паличкою на Грецьку (так в Одесі називається вулиця, де укладаються всякі угоди) – і у мене двадцять тисяч справ! Хочу пшеницю – будь ласка! Висівки? – Висівки! Вовна? – Вовна! Борошно, сіль, пір'я, родзинки, мішки, оселедець, – все, що не назви, можна знайти в цій Одесі! Я спочатку намітив було дві-три справи, але вони мені не сподобалися. І я тинявся по Грецькій до тих пір, поки не наштовхнувся на справжню справу. А саме? Я торгую „Лондоном” і заробляю на цьому зовсім непогано!”, – відзначав автор (Шолом Алейхем, 2011).

Шолом-Алейхем не дає точної характеристики товару під назвою „Лондон”, якою в Одесі взявся торгувати головний герой. Вірогідно, що письменник мав на увазі біржові папери, вартість яких на біржі залежала насамперед від спекуляцій. Про це свідчить його наступне зауваження: „треба сказати, що „Лондон” – матерія тонка.

Продають його лише на словах, а бачити ніхто його не бачить. І кожну хвилину він то дорожчає, то дешевшає. Те „держ”, то „біс”. Це означає, що рубль в Берліні то підвищується, то знижується. Все залежить від Берліна: як Берлін скаже, так і буде! Курси стрибають вгору і вниз, як божевільні, депеші летять туди і сюди, а люди носяться, як на ярмарку, роблять справи, отримують прибуток, а серед них і я. Шум, метушня – одурити можна! Ось, наприклад, вчора я зробив „стелаж”, коштував він мені півсотні, а сьогодні вранці, рівно о дванадцятій годині, від моєї півсотні і сліду не залишилося!” (Там само).

Також Шолом-Алейхем описав способи, якими велися біржові торги, у сатиричній формі, відзначивши всі зловживання та недоліки. „Подивилася б ти, дорога моя, як тут укладаються угоди на слово, ти

зрозуміла б, що таке Одеса. Простий кивок тут все одно, що контракт. Я виходжу на Грецьку, заходжу в кафе, сідаю за столик і замовляю склянку чаю, або кави, або ще там чогось.

Підходить до мене один маклер, другий, третій... Не треба ані контрактів, ні розписок, ні рядка написаного! У кожного маклера книжечка і олівчик. Він дістає книжечку і записує, що я маю у нього два „біси”, а я дістаю кілька рублів і плачу йому – задоволення! А через годину-другу, якщо Бог захоче, дізнаються „таксування” з Берліна, і вдається той же маклер і дає тобі четвертний квиток – чистого прибутку, а потім, коли прибувають ще відомості, він суне тобі півсотні, а до кінця дня, якщо Богу завгодно, набігає і вся сотня, а іноді може трапитися, що і дві, а то і всі три ... Чому б і ні? На то і біржа! Біржа – це гра, справа удачі” (Там само).

Певний час герой книги перебував у захваті від біржової торгівлі та очікував, що спекулятивна діяльність принесе йому „великі тисячі”, проте в останній момент він розорився.

„Нехай буде тобі відомо, що день реалізації настав, і все пішло шкереберть, Господи спаси і помилуй! Велика „вар’яція”, яку я чекав, як месії, обернулася мильною бульбашкою. Бісмарк, кажуть, застудився, схопив нежить – і у політиці пішла така метушня, що ніхто нічого не розуміє! „Лондон” став, дійсно, на вагу золота, але рубль провалився в тартарари, і пішов страшний „біс”!” – відзначив він (Там само).

Незважаючи на невдачу, не досягши успіху в Одесі, Менахем-Мендл переїхав до Києва, який у книзі має назву місто Єгупець. Маючи гіркий досвід, герой книги більше не прагне торгувати „Лондоном”, який „залежить від Берліна, від Бісмарка та від англійської королеви” (Там само).

Натомість, за порадою знову ж таки біржових ділків-авантюристів, Менахем-Мендл взявся торгувати „папірцями”, „які залежать тільки від Петербурга та Варшави” (Там само).

Ще однією важливою перевагою „папірців”, на думку героя, було те, що „вони є річчю, яку можна бачити, помацати руками, не те що „Лондон”, яка не більше, ніж фантазія, сон ...” (Там само).

Перший досвід торгівлі на Єгупецькій біржі був успішним та надихнув Менахем-Мендла продовжити справу.

„Оскільки я ж все одно їхав повз Фастів, – нумо з’їжджу в Єгупець – подивитися тутешню біржу і тутешніх ділків. І потрапив я в такий час, коли на „папери” йде жахливий „біс”, а „премії” продають за півціни. Багато грошей вкладати не потрібно, ось я і вирішив – зіграю разок, може, Бог милостивий, зароблю, і буде у мене на витрати. І Бог змилювався, „папірці” піднялися, я продав свої „премії” з прибутком, купив ще парочку „премій” і знову запрацював, сколотив добрих кілька сотень готівкою”, – відзначив Шолом-Алейхем (Там само).

Також у цьому розділі книги наведено опис торгівлі цінними паперами на Київській біржі. „Нехай буде тобі відомо, що мати справу з „папірцями” не означає, як ти думаєш, – просто торгувати папером. Це тільки так називається, насправді йдеться про акції, петербурзьких акціях, наприклад таких, як „Путивль”, „Транспорт”, „Волга”, „Мальцевські” і тому подібних.

Це такі фабрики, де на акції будують залізниці, тобто випускають акції по сто рублів, а платять за них триста, тому що видають „дивіденд”. Чим більше „дивіденду”, тим краще. Але оскільки до кінця року ніхто не знає, який „дивіденд” буде видано, то діють навмання – купують і купують. Починається, таким чином, „держ”, тобто папери ростуть у ціні, люди заробляють гроші, а серед них і я”, – відзначав Шолом-Алейхем (Там само).

У книзі представлено і детальний опис біржової торгівлі, основна частина якої, за повідомленням автора, проходила не в біржовій будівлі, а на вулиці Хрещатик, де в певний час збиралися різноманітні ділки, що прагнули заробити на біржових спекуляціях.

„Подивилася б ти, що діється на Хрещатику, коли починається день! Повно народу! Та й що дивного? З контор виганяють, на вулиці стояти не дають. Адже кожному хочеться дізнатися раніше за інших, як ідуть справи ... Гармидер! ...Єгупець – це місце, де дійсно можна заробити. Усе спекулюють, Усе тягнуться вгору, заробляють гроші, а серед них і я”, – відзначав автор (Там само).

Шолом-Алейхем описав ще одну важливу тенденцію роботи Київської біржі. Під час найвищого піку біржової спекуляції, коли спекулятивна вартість акцій досягала рекордних позначок, біржові ділки об’єднувалися у спеціальні, неформальні групи, щоб на спільний капітал викупити всі, найбільш актуальні та коштовні „папірці”. „Влаштували „синдикат”, тобто таку собі зграю, хочуть розкупили всі, до останнього папірця і не залишити нам жодного!”, – писав він (Там само).

Врешті-решт у Єгупці повторилася ситуація, з якою Менахем-Мендл вже стикався в Одесі. Одного дня сталося різке падіння курсу провідних акцій, що призвело до масового розорення біржових спекулянтів. „Коїться щось жахливе! Прибули з Петербурга такі курси, що у всіх нас в очах потемніло. Як громом вбило, бомбою! У всіх конторах морок, на Хрещатику – землетрус!

І відразу ж після Петербурга Варшава стукнула нас своїми курсами. Почалася метушня, паніка, тиснява. Біржовики розбіглися, ніби корова їх язиком злизала, а разом з ними і я. Кінець біржі! Контори спорожніли, банкіри ходять без голови – усе рухнуло!... Біржею ходять не спекулянти, а мерці. Маклери тиняються без справи. Біржа, кажуть, померла і не воскресне”, – відзначив автор (Там само).

Крах викликав масові банкрутства та розорення. Ситуація на біржі в цей період описана так: „Від Єгупця нічого не залишилося, на

біржі все догори дном, тьма непроглядна, як після війни, ще гірше, ніж свого часу в Одесі. Усі зазнали поразки, усіх охопила паніка. Люди стали оголошувати себе банкрутами, а серед них і я. Що не день, то нове банкрутство. Банкрутство прямо-таки в моду увійшло! Чого вже більше? Великі банкіри й ті стали тікати” (Там само).

Серед збанкрутілих жертв біржового обвалу опинився і головний герой оповідань. „Але де взяти гроші? Спробував було зайняти у когонебудь ненадовго, але всі говорять, що в місті зараз дуже туго з грошима, навіть великі ділки і ті потребують, прямо-таки до землі кланяються, ні за гріш пропадають ... Створив би Господь Бог зі мною чудо: хай би розбійники на мене напали і вбили або так якби я був помер на вулиці, тому що, дорога моя, я вже не в змозі все це переносити! Помилуй! Так добре, так міцно, так на місці я себе почував! Тримав у руках, як кажуть, повну шапку, і раптом – на тобі!”, – відзначає він (Там само).

Проте на цей раз головний герой вирішив не полишати біржову справу у Єгупці та став маклером.

Третій розділ книги Шолом-Алейхема „Міліони” присвячений опису саме цього виду біржової діяльності. Як відзначено в книзі, професія біржового маклера була досить поширеною: „тут нас, маклерів хоч відбавляй: маклери „цукрові”, „біржові”, „хлібні”, „грошові”, маклери, які торгують будинками, маєтками, лісами, машинами, баржами, колодами, фабриками, заводами, залізницями, – загалом усім, що тільки може в голову збрести і чого твоя душа забажає...” (Там само).

На думку Шолом-Алейхема, маклерство було важливою, хоча й не вкрай необхідною, сферою біржової торгівлі. Він доводить думку, що маклер – це один з різновидів біржового спекулянта. „Жодна угода не обходиться без маклера. У одного маклера є покупець, а в іншого – продавець, ось і складається пара. Потім часто трапляється, що до одного маклера присмоктуються ще два-три маклери, тоді все діляться куражем, скільки кому доведеться. Якщо поділ не вдасться закінчити полюбовно, – то або покладаються на суд третіх осіб, або роблять, як бувало в Одесі, – тобто „компенсують” ляпасами...” – писав він (Там само).

У наступних листах Шолом-Алейхем показує особливості діяльності маклерів у кількох галузях найбільш поширених у той час на Київській біржі. Також показані ризики, з якими доводилося стикатися в кожному з напрямів роботи. У кожному листі Менахема-Мендла до дружини головний герой описував у сатиричній формі той чи той вид маклерської діяльності, займаючись яким, він намагався розбагатіти. Проте специфічні труднощі його роботи робили реалізацію мрії неможливою.

Так, з тексту одного з листів до дружини стає зрозумілим, що Менахем-Мендл став „цукровим” маклером. Він зазначає: „Головне забув! Напиши мені, прошу тебе, що у вас чути хорошого, чи йдуть дощі,

як встигають буряки і багато жучків? Мені це необхідно знати і як можна швидше!” (Там само).

З тексту зрозуміло, що його цікавлять види на врожай цукрового буряку, аналізу яких, як відзначалося вище, були присвячені провідні розділи всіх документів Київської біржі: щорічних звітів, бюлетенів і т. ін.

Проте дуже скоро головний герой розчарувався в торгівлі цукром, зрозумівши, що ця галузь вже монополізована великими гравцями. „Щоб ти знала, ти мала рацію. Цукор, дійсно, для мене не справа. По-перше, від великих маклерів-цукровиків життя немає. Не встигнеш озирнутися, як налітає найбільший маклер і вихоплює прямо з-під рук, хоч він і без того багатий, – і йди, скаржся на нього Господу Богу!” – пише він (Там само).

Натомість Менахем-Мендл обрав для себе торгівлю векселями, оскільки він „любив заробити свій карбованець із пошаною.

Зараз у мене, з Божою поміччю, справа, про яку я принаймні знаю, що це справа! Я трусь біля грошей, влаштовую позики, облік, тобто я займаю і позичаю гроші під векселі, інакше кажучи, я враховую чужі векселі з божеського відсотка. Як то кажуть: прибутку менше, зате сон спокійніше. Це така справа, за яку тобі з усіх боків шану надають” (Там само).

Проте в наступному листі Менахем-Мендл повідомляв дружині, що вирішив відмовитися від торгових маніпуляцій із векселями, оскільки „давати у борг, може бути, й не так вже погано, але для цього потрібні свої гроші, а не чужі” (Там само).

Герой також додає: „Бігаєш, журишся – і все даремно! Нічого заздрити людині, яка змушена вдаватися до милості тутешніх позикодавців, до всіх цих бердичівських, вінницьких та шполянських лихварів, які ростуть без дощу, як кропива... І навіть великі, з дозволу сказати, банкіри, – ніж вдаватися до них, краще вже сидіти вдома і стригти „кумпони”...” (Там само).

Наступний вид маклерської діяльності, описаний Шолом-Алейхемом, – торгівля будинками. „Тут, в Єгупці, з’явився новий вид спекуляції – будинками! Ти, мабуть, думаєш, що в Єгупці купують будинки так само, як у вас в Касриловці? Помиляєшся. Тут, коли купують будинок, – його відразу ж несуть в банк і отримують під нього гроші; потім його закладають і знову отримують гроші; потім здають квартири і знову – таки отримують гроші. Словом, купують будинок без гроша і стають, у добрий час, домовласниками”, – відзначає автор (Там само).

Через деякий час головний герой книги почав займатися спекуляцією на поміщицьких помістях, оскільки, „по-перше, не потрібно чоботи тріпати: напишеш лист, відішлеш опис, той з’їздить, подивиться землю, і справа, з Божою поміччю, зроблена. А по-друге, маєш справу не

зі злиднями, ні з жебраками, а з панами, з поміщиками, князями, графами!” (Там само).

Проте скоро він знову ж таки поміняв своє рішення. Відповідно до поради, яку йому надав черговий маклер-авантюрист, герой книги почав займатися біржовою торгівлею лісом. „– Що у вас за товар? Нумо покажіть!

Дістаю свою пачку описів – маєтків там на мільйон сімсот тисяч – і викладаю.

– Вибачте мені, – каже він, – я повинен вам сказати, що маєтки ваші і трьох понюшок тютюну не варті.

– Як так? Чому?

– А тому, – відповідає він, – що всі ваші маєтки – голі! Небо і земля, ще раз небо й земля і знову – такі небо і земля! А де ж ліс? Що толку від маєтку, коли в ньому лісу немає? Чого ж ви мовчите? Ліс давайте мені, ліс!

Словом, довелося промовчати: мені перед самим собою соромно було за те, що я ношуся з нічого не вартим товаром!” – зазначав Шолом-Алейхем (Там само).

Однак уже після укладання першої угоди на закупівлю лісу, який Менахем-Мендл мав надію вигідно перепродати, виявилось, що він став жертвою шахрайської схеми. „Хай буде тобі відомо, що „ліс” виявився „степом”. Даремно морочив голову й іншим і собі, даремно ноги бив, даремно чоботи тріпав. Я переконався, дорога дружина, що ліси – це не для мене, мати справу з такими брехунами мені не під силу. Я вчасно схаменувся і взявся за інше – за заводи (тобто фабрики, де роблять цукор)”, – писав головний герой у черговому листі до дружини (Там само).

Проте спроби розбагатіти через перепродаж цукрових заводів, як і інших товарів, з якими намагався працювати маклер-невдаха, також не принесли успіху.

„Погоня за заводами майже припинилася. Настала криза, і зараз заводи, можна сказати, на вулиці валяються: немає на них покупців! Народ, бачте, об’ївся заводами, навіть через край вхопив, гроші дороги, а цукор продають за безцінь, бо стільки цукру нарobili, що його і дівати нікуди, хоч кинь! Справу загублено, заводчики готові життя віддати за копійку, капіталісти утримуються, а маклери бовтаються без справи, і я теж!”, – зазначає Менахем-Мендл (Там само).

Врешті-решт, остаточно розчарувавшись у біржовій справі, Менахем-Мендл вирішив остаточно кинути її, зазначивши у листі до дружини: „Знаєш, дорога дружино, якого висновку я дійшов? Якщо немає щастя, краще живим в могилу лягти!

За що б я не брався, усе на перших порах іде чинно і благородно, здається, ось-ось – і щастя у тебе в руках, ось воно нібито вже в кишені, а під кінець колесо повертається у зворотний бік, і все виявляється

безглуздим сном! Не судилося мені, мабуть, нажитися на маклерстві, зірвати великий куш і втекти! Я завжди і скрізь ніби осторонь...” (Там само).

Отже, роман у листах Шолом-Алейхема „Менахем-Мендл” є важливим джерелом, що дозволяє розглянути різні аспекти розвитку біржової справи в Україні в досліджуваний період, які майже висвітлювалися в інших документальних матеріалах.

Докладно проаналізовано різні напрями діяльності провідних біржових установ Києва та Одеси, специфіку організації біржової торгівлі, показані ризики, з якими доводилося стикатися головним учасникам біржового процесу та маклерам. Важливим є й показаний взаємозв'язок між провінційними біржами та відповідними установами Санкт-Петербурга, Москви, Варшави, а також провідними іноземними біржами. Серед головних недоліків біржової діяльності, судячи з аналізу твору, була надмірна спекуляція на курсах акцій, котуваннях цінних паперах, авантюристичні спроби маклерів перепродати товари за завищеною ціною, різні шахрайські схеми, притаманні біржовій торгівлі.

Описана в романі нещасна доля Менахема-Мендла дозволяє оцінити внутрішній світ біржі, неофіційну частину її діяльності, що неможливо зробити, аналізуючи інші види джерел. У тексті представлено професійний сленг, яким користувалися учасники біржових торгів, способи укладання неформальних угод та налагодження комерційних контактів, які існували в Одесі та Києві. Детально показано „світ кафе-штантів”, де відбувалася реальна біржова діяльність.

Шолом-Алейхем створив передусім літературний твір, у якому в сатиричній формі показав свій життєвий досвід. Він не ставив перед собою завдання докладно та об'єктивно висвітлити діяльність провідних біржових установ України. Це дещо зменшує наукову цінність джерела і потребує його розгляду тільки в комплексі з іншими документальними матеріалами, що, своєю чергою, дозволяє об'єктивно розглянути досліджувану проблематику.

Список використаної літератури

- 1. Кур С.** Шолом-Алейхем. Жизнь счастливого человека. електрон. версія статті. Дата оновлення: 22.11.2014. URL : <https://www.chayka.org/node/2419> (дата звернення: 21.08.2018).
- 2. Шолом Алейхем.** Менахем-Мендл. Дата оновлення: 10.12.2011. URL : <https://www.e-reading.club/book.php?book=1391> (дата звернення: 15.08.2018).

References

1. Kur, S. (2014). *Sholom-Aleyhem. Gizn schaslivogo cheloveka*. [Sholem Aleichem. Life of a happy person]. Retrieved from <https://www.chayka.org/node/2419>. [in Russian].
2. Sholom-Aleyhem. (2011). *Menahem-Mendl*. [Menachem Mendl]. Retrieved from <https://www.e-reading.club/book.php?book=1391>. [in Russian].

Алтухов О. А. Розвиток біржової справи України другої половини XIX ст. у творчості письменника Шолома-Алейхема

У статті представлений аналіз поглядів відомого українського письменника єврейського походження Шолома-Алейхема (1859–1916) щодо розвитку біржової справи України у другій половині XIX ст. Саме його творчість дозволяє найбільш детально розглянути різні аспекти цієї проблематики, виявити негативні та позитивні сторони функціонування біржових установ на українських землях під владою Російської імперії. Відзначено, що письменник мав невдалий досвід роботи на біржах країни. У 1909 р. він опублікував книгу „Менахем-Мендл”, у якій проаналізував свій досвід біржової роботи. Книга побудована у формі листів до дружини головного героя книги, простака та біржового початківця Менахема-Мендла. Протягом своєї короткочасної біржової кар’єри, герою книги вдалося попрацювати на різних посадах у провідних біржових установах України, зокрема, у Одесі та Києві. Проте, незважаючи на усі старання, усі його спроби розбагатіти зазнали краху.

Описана в романі нещасна доля Менахема-Мендла дозволяє оцінити внутрішній світ біржі, неофіційну частину її діяльності, що неможливо зробити, аналізуючи інші види джерел. У тексті представлено професійний сленг, яким користувалися учасники біржових торгів, способи укладання неформальних угод та налагодження комерційних контактів, які існували в Одесі та Києві. Детально показано „світ кафе-шантанів”, де відбувалася реальна біржова діяльність.

Шолом-Алейхем створив передусім літературний твір, у якому в сатиричній формі показав свій життєвий досвід. Він не ставив перед собою завдання докладно та об’єктивно висвітлити діяльність провідних біржових установ України. Це дещо зменшує наукову цінність джерела і потребує його розгляду тільки в комплексі з іншими документальними матеріалами, що, своєю чергою, дозволяє об’єктивно розглянути досліджувану проблематику.

Ключові слова: Шолом-Алейхем, Менахем-Мендл, біржа, Одеса, Київ, спекуляції.

Алтухов А. А. Развитие биржевого дела Украины второй половины XIX в. в творчестве писателя Шолом-Алейхема

В статье представлен анализ взглядов известного украинского писателя еврейского происхождения Шолом-Алейхема (1859–1916) относительно развития биржевого дела Украины во второй половине XIX в. Творчество данного писателя позволяет наиболее подробно рассмотреть различные аспекты этой проблематики, выявить негативные и позитивные стороны функционирования биржевых учреждений на украинских землях под властью Российской империи. Отмечено, что писатель имел неудачный опыт работы на биржах страны. В 1909 г. он опубликовал книгу „Менахем-Мендл”, в которой проанализировал свой опыт биржевой работы. Книга построена в форме писем к жене главного героя книги, простака и биржевого новичка Менахема-Мендла. На протяжении своей кратковременной биржевой карьеры, герою книги удалось поработать на различных должностях в ведущих биржевых учреждениях Украины, в частности, в Одессе и Киеве. Однако, несмотря на все старания, все его попытки разбогатеть не оправдались.

Описанная в романе несчастная судьба Менахема-Мендл позволяет оценить внутренний мир биржы, неофициальную часть ее деятельности, что невозможно сделать, анализируя другие виды источников. В тексте представлены профессиональный сленг, которым пользовались участники биржевых торгов, способы заключения неформальных соглашений и налаживания коммерческих контактов, которые существовали в Одессе и Киеве. Подробно показано „мир кафешантанов”, где проходила „реальная” биржевая деятельность.

Шолом-Алейхем создал, прежде всего, литературное произведение, в котором в сатирической форме описал свой жизненный опыт. Он не ставил перед собой задачу подробно и объективно осветить деятельность ведущих биржевых учреждений Украины. Это несколько уменьшает научную ценность источника и требует его рассмотрения только в комплексе с другими документальными материалами, что в свою очередь, позволяет объективно рассмотреть исследуемую проблематику.

Ключевые слова: Шолом-Алейхем, Менахем-Мендл, биржа, Одесса, Киев, спекуляции.

Altukhov A. A. Development of stock exchange business of Ukraine in the second half of the XIX century in the work of writer Sholom-Aleichem

The article presents an analysis of the views of the famous Ukrainian writer of Jewish origin Sholom-Aleichem (1859–1916) on the development of the stock exchange business of Ukraine in the second half of the 19th century. The creativity of this writer allows to consider in the most detail various aspects of this issue, to identify negative and positive aspects of the

functioning of stock exchange institutions on Ukrainian lands under the authority of the Russian Empire. It is noted that the writer had unsuccessful experience on the exchanges of the country. In 1909 he published the book "Menachem-Mendl," in which he analyzed his experience of stock exchange work. The book is built in the form of letters to the wife of the main character of the book, the prostate and the stock novice Menachem-Mendl. During his short-term stock exchange career, the hero of the book managed to work in various positions in the leading stock exchange institutions of Ukraine, in particular, in Odessa and Kiev. However, despite all efforts, all his attempts to get rich were not justified.

The unfortunate fate of Menachem-Mendl described in the novel makes it possible to assess the inner world of the exchange, an unofficial part of its activities, which is impossible to do by analyzing other types of sources. The text presents the professional slang used by the participants of the exchange trades, ways to conclude informal agreements and establish commercial contacts, which existed in Odessa and Kiev. The "world of cafe-shantans," where the "real" stock exchange activity took place, is shown in detail.

Sholom-Aleichem created, above all, a literary work in which he described his life experience in satirical form. He did not set himself the task to cover in detail and objectively the activities of the leading stock exchange institutions of Ukraine. This somewhat reduces the scientific value of the source and requires it to be considered only in conjunction with other documentary materials, which in turn allows for an objective consideration of the issue under study.

Keywords: Sholom-Aleichem, Menachem-Mendl, exchange, Odessa, Kiev, speculation.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2019 р.
Прийнято до друку 25.10.2019 р.
Рецензент – д.і.н., проф. Набока О. В.